

Inkomens- en vermogensongelijkheid in de regio

Door de economische crisis is het reële besteedbare inkomen per huishouden gedaald en zijn de privévermogens teruggelopen. Nu er minder valt te verdelen, krijgen de inkomens- en vermogensongelijkheid meer aandacht, evenals hun gevolgen voor maatschappelijke vraagstukken. De regionale dimensie van deze ongelijkheden is hierbij nog onvoldoende belicht. Er zijn twee groepen provincies die van elkaar verschillen qua omvang en ontwikkeling van de inkomens- en vermogensongelijkheid.

HANS KASPER
Wetenschappelijk directeur bij Etil bv en hoogleraar aan de Universiteit Maastricht

LOLKE SCHAKEL
Senior onderzoeker bij Etil bv

TOM SCHIEFER
Onderzoeker bij Etil bv

Sinds het bekende werk van Piketty (2014) is er weer volop belangstelling voor de inkomens- en vermogensverdeling. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid heeft er aandacht aan besteed (Kremers *et al.*, 2014) evenals het CBS (CBS, 2014). Caminada *et al.* (2014b) concluderen dat sinds 2000 de ongelijkheid van primaire inkomens is toegenomen, maar de stijging nagenoeg is afgevlakt door sociale uitkeringen en directe belastingen. Daardoor is de ongelijkheid op basis van het besteedbaar inkomen niet significant veranderd. Er is een duidelijke positieve samenhang tussen toenemende inkomensongelijkheid en meer maatschappelijke problemen in veel landen – waaronder Nederland – en staten binnen de Verenigde Staten (Wilkinson en Pickett, 2010). Wilkinson en Pickett refereren daarbij aan maatschappelijke problemen rond fysieke en geestelijke gezondheid, kindersterfte, levensverwachting, criminaliteit, sociale mobiliteit, gevoeld onbehagen, onvoldoende opleiding en werkloosheid. Zij wijzen ook op het toenemende onderlinge wantrouwen bij toenemende ongelijkheid. Hun belangrijkste conclusie is dat men deze problemen niet duurzaam kan oplossen zolang

de ongelijkheid niet wordt verminderd of opgeheven. De genoemde studies betreffen vooral macrostudies en maken veelal geen onderscheid naar specifieke bevolkingsgroepen.

Soede *et al.* (2014) zijn in het recente Sociaal en Cultureel Rapport uitgebreid ingegaan op de ontwikkelingen in de inkomens- en vermogensverdeling in Nederland om na te gaan of er in dit opzicht sprake is van een tweedeling in de maatschappij: *haves and have nots*. Pouwels-Urlings en Van den Brakel (2014) beschrijven de verschillen in inkomens- en vermogensverdeling voor enkele bevolkingsgroepen in 2012. Zij concluderen dat tussen 2006 en 2012 de inkomensongelijkheid nagenoeg stabiel is gebleven, terwijl de vermogensongelijkheid door het instorten van de huizenmarkt licht is toegenomen.

In de genoemde studies wordt de regionale dimensie van inkomens- en vermogensongelijkheid niet meegenomen, terwijl juist deze van belang is om na te gaan of de invloed van allerlei factoren op de inkomens- en vermogensverdeling hetzelfde is in elke provincie. Dit kunnen demografische en sociaal-culturele factoren zijn (leeftijdsofbouw, huishoudensontwikkeling, aandeel huishoudens van buitenlandse komaf, aandeel huishoudens naar inkomensbron en verhouding tussen huur- en koopwoningen), maar bijvoorbeeld ook economische factoren als niveau en ontwikkeling van de werkloosheid. Uit diverse studies blijkt dat regio's binnen Nederland allesbehalve homogeen zijn. Er zijn bijvoorbeeld regionale verschillen op de arbeidsmarkt (werkloosheid, inkomen) en onroerendgoedmarkt (huizenprijzen). Dit kan van invloed zijn op de regionale inkomens- en vermogensongelijkheid. Aan de hand van een beperkt aantal economische indicatoren rond inkomen, werkloosheid en huizenprijzen zullen wij nagaan welke invloed deze factoren hebben op de inkomens- en vermogensverdeling in de twaalf provincies van Nederland. Wij kiezen hierbij voor provincies omdat dat het laagste aggregatieniveau is waarop het CBS-gegevens over beide verdelingen publiceert. We gaan op zoek naar de mate waarin de provinciale ontwik-

kelingen afwijken van de landelijke ontwikkeling waarin de inkomensongelijkheid niet verandert en de vermogensongelijkheid groter wordt.

DATA EN METHODIEK

Onze analyse betreft de gehele periode waarin de crisis zich manifesteert: vanaf het jaar 2008 tot heden. We baseren ons op de via StatLine beschikbare CBS-gegevens voor de twaalf Nederlandse provincies. Voor het berekenen van de inkomens- en vermogensongelijkheid hanteren wij de gebruikelijke methode van de Gini-coëfficiënt. Een waarde van nul van de Gini-coëfficiënt betekent een volkomen gelijke verdeling, en een waarde van 100 betekent een zeer scheve verdeling. De Gini-coëfficiënt voor vermogensverdeling kan groter zijn dan 100 wanneer vermogens negatief zijn (de schulden zijn groter dan de bezittingen). Hierbij moet opgemerkt worden dat het vergelijken van jaarlijkse cijfers problematisch is vanwege de inkomensmobiliteit in de loop der tijd: huishoudens blijven niet altijd in dezelfde inkomensklasse of hetzelfde deciel van de inkomensverdeling (Slot *et al.*, 2014).

Van Bavel en Salverda (2014), Pouwels-Urlings en Van den Brakel (2014) en Caminada *et al.* (2014a) stellen dat niet alle vermogensbestanddelen en bedragen gemeten worden omdat gegevens van de Belastingdienst worden gebruikt om de vermogens te berekenen. Daardoor worden bijvoorbeeld de volgende zaken niet meegenomen: opgebouwde pensioenvermogens van in totaal ongeveer 1000 miljard euro, een deel van de topvermogens, kleine schulden, schulden bij familie of vrienden, schulden bij postorderbedrijven, consumptief krediet, spaar- en beleggingshypotheek, overlijdensrisicoverzekeringen, opgebouwde tegoeden bij spaar- en leen hypotheek, waarde van levensverzekeringen, contant geld, duurzame consumptiegoederen, juwelen en antiek. De vermogensverdeling is minder scheef wanneer het pensioenvermogen wel in de analyse wordt betrokken (Caminada *et al.*, 2014a).

PROVINCIALE VERSCHILLEN

Per provincie verschilt de waarde van de Gini-coëfficiënt voor de inkomensverdeling. Dit is voor en na 2008 het geval. De Gini-coëfficiënt ligt in 2008 tussen 35,9 (Noord-Holland) en 30,7 (Zeeland) en in 2013 tussen 36,1 (Utrecht) en 30,7 (Drenthe). Het verschil tussen de minimale en de maximale waarde is in beide jaren ruim vijf procentpunten. De rangorde van de meest scheve naar de minst scheve inkomensverdeling per provincie verschilt in die twee jaren en is in 2013: Utrecht, Noord-Holland, Groningen, Zuid-Holland, Gelderland, Noord-Brabant, Flevoland, Overijssel, Limburg, Zeeland, Friesland en Drenthe. Binnen een provincie verandert de inkomensongelijkheid in de meeste gevallen minder dan een procentpunt. De mate van inkomensongelijkheid verschilt dus aanzienlijk tussen de provincies (ruim vijf procentpunten) maar binnen een provincie verandert deze niet veel in de loop der tijd (hooguit een procentpunt).

Per provincie verschilt de waarde van de Gini-coëfficiënt van de vermogensverdeling; dit is ook voor 2008 het geval. In 2008 ligt de waarde van de Gini-coëfficiënt voor de vermogensverdeling tussen 84,0 (Gelderland) en 66,0

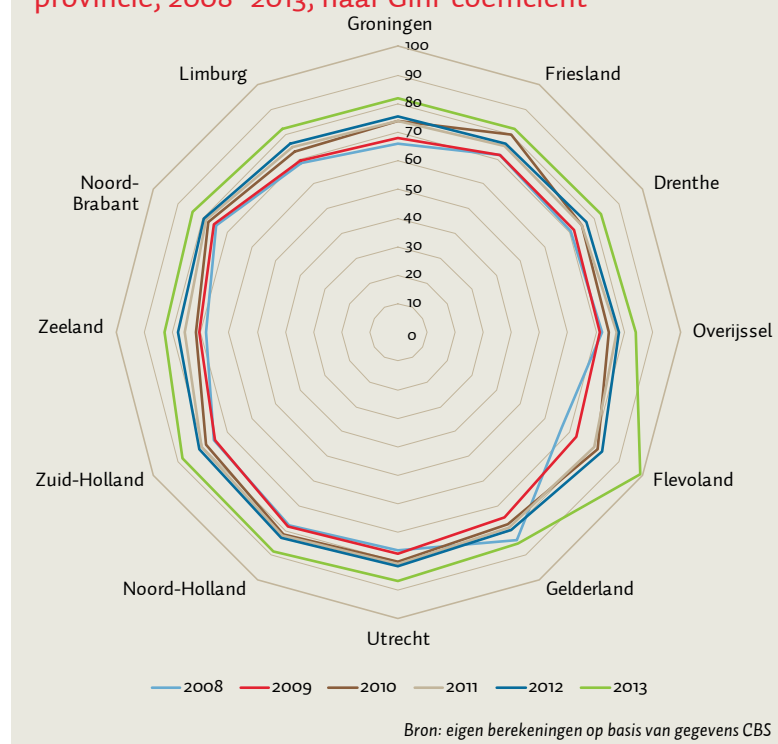
(Groningen); in 2013 ligt deze tussen 98,7 (Flevoland) en 81,8 (Groningen). Gerangschikt naar ongelijkheid in de vermogensverdeling in 2013 is de provinciale rangorde van de grootste naar de minst grote ongelijkheid: Flevoland, Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht, Gelderland, Noord-Brabant, Overijssel, Drenthe, Zeeland, Limburg, Friesland en Groningen. Sinds 2008 is de vermogensverdeling binnen elke provincie veel schever geworden waarbij de verandering in Flevoland het grootst is. De mate van vermogensongelijkheid verschilt dus aanzienlijk tussen de provincies (ongeveer achttien procentpunten) en is binnen elke provincie ook aanzienlijk veranderd in de loop der tijd – de Gini-coëfficiënt is bijvoorbeeld met een procentpunt gestegen in Gelderland maar met bijna 32 procentpunten in Flevoland; in de meeste provincies is de stijging tien tot vijftien procentpunten.

Deze ontwikkelingen rond de provinciale vermogensverdeling zijn in figuur 1 weergegeven. Te zien is dat de lijndiagram van 2013 voor alle provincies veel meer naar buiten ligt dan de lijndiagrammen van de voorgaande jaren. Dit duidt op een relatief sterke toename van de scheefheid van de vermogensverdeling, vooral in Flevoland.

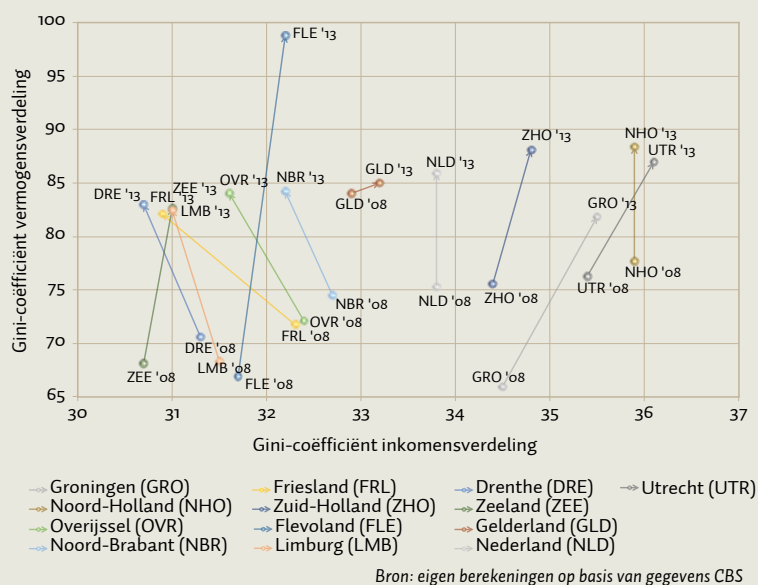
Wanneer de Gini-coëfficiënten van de inkomens- en vermogensverdeling per provincie voor de twee jaren 2008 en 2013 met elkaar worden gecombineerd (figuur 2), blijkt dat de positie van elke provincie naar boven is verschoven omdat de vermogensverdeling schever is geworden. Zes provincies zijn daarbij ook naar rechts verschoven als gevolg van een iets schere inkomensverdeling: Groningen, Flevoland, Gelderland, Utrecht, Zuid-Holland en Zeeland. Tot deze groep kan ook Noord-Holland gerekend worden

Ontwikkeling vermogensongelijkheid per provincie, 2008–2013, naar Gini-coëfficiënt

FIGUUR 1

Provinciale inkomens- en vermogensongelijkheid, 2008 en 2013 FIGUUR 2

omdat daar de ongelijkheid in de inkomensverdeling weliswaar in 2013 en 2008 even groot is, maar in de tussliggende jaren gedaald en vervolgens weer gestegen is. In iets meer dan de helft van de Nederlandse provincies is de ongelijkheid dus in zowel inkomens als vermogens toegenomen. Vijf provincies zijn daarentegen naar links verschoven als gevolg van een minder scheve inkomensverdeling en een schevere vermogensverdeling: Friesland, Overijssel, Drenthe, Noord-Brabant en Limburg. Deze indeling naar twee groepen provincies zullen wij ook aanhouden bij een

verdere karakterisering van deze provincies (tabel 1).

Aangezien het onderzoek zich richt op de verschillen in de provinciale inkomens- en vermogensongelijkheid, worden enkele indicatoren voor de arbeidsmarkt en onroerendgoedmarkt gebruikt om na te gaan in hoeverre zij de geconstateerde verschillen kunnen verklaren. Immers, besteedbaar inkomen en werkloosheid zijn medebepalend voor het inkomen, terwijl het vermogen in sterke mate wordt bepaald door de waarde van het onroerend goed en de schulden die men daarvoor is aangegaan. In dit laatste geval hanteren wij met name de omvang van het vermogen en het aantal eigen woningen waar de schulden hoger zijn dan de waarde van het onroerend goed – de zogenaamde onder water staande woningen.

Het gemiddeld besteedbaar inkomen is in 2013 het hoogst in Utrecht, Flevoland, Noord-Brabant en Noord-Holland (tussen 34.000 en 36.000 euro), terwijl dit inkomen het laagst is in Limburg, Friesland en Groningen (tussen 28.000 en 32.000 euro). De werkloosheid is in 2013 het hoogst in Flevoland (10,9 procent van de beroepsbevolking) en het laagst in Zeeland (5,9 procent). Het gemiddeld vermogen is in 2013 het hoogst bij de particuliere huishoudens in Utrecht, Zeeland en Noord-Brabant (tussen 160.000 en 165.000 euro) en het laagst in Groningen (105.000 euro) en Flevoland (82.000 euro). Het percentage huishoudens waar de hypotheekschuld van de eigen woning groter is dan de waarde van die woning, is in 2013 het hoogst in Flevoland (50,0 procent) en het laagst in Zeeland (28,1 procent).

De groei van het gemiddeld besteedbaar inkomen is tussen 2008 en 2013 het hoogst in Zeeland, Flevoland en Limburg (drie procent of iets meer), terwijl het in Groningen is gedaald met 0,4 procent (tabel 1). De werkloosheid is het meest gestegen in Flevoland (bijna zeven procentpunt) en het minst in Zeeland (2,5 procentpunt).

Veranderingen indicatoren tussen 2008 en 2013

TABEL 1

Provincie	Verandering Gini-coëfficiënt in procentpunten		Verandering in procentpunten		Procentuele verandering in bedragen		Gemiddelde leeftijd in jaren
	Inkomensverdeling	Vermogensverdeling	Eigen woning onder water	Werkloosheid	Gemiddeld besteedbaar inkomen	Gemiddelde vermogens	
Provincies waar inkomens- en vermogensverdeling schever zijn geworden:							
Flevoland	+1,0	+31,8	+30,2	+6,6	+3,0	-34,9	36,9
Groningen	+1,0	+15,8	+19,1	+3,7	-0,4	-19,2	40,6
Utrecht	+0,7	+10,6	+22,3	+4,3	+2,0	-23,6	38,8
Zuid-Holland	+0,4	+12,6	+24,0	+4,9	+1,2	-19,1	39,9
Zeeland	+0,3	+14,5	+16,7	+2,5	+3,4	-11,3	42,8
Gelderland	+0,3	+1,0	+21,3	+4,0	+1,2	-21,0	40,8
Noord-Holland	+0,0	+10,7	+21,3	+4,7	+1,8	-19,9	40,1
Provincies waar inkomensverdeling minder scheef en vermogensverdeling schever is geworden:							
Friesland	-1,4	+10,3	+17,1	+5,2	+1,6	-30,0	41,2
Overijssel	-0,8	+11,9	+21,9	+4,3	+2,5	-23,8	40,0
Drenthe	-0,6	+12,3	+19,1	+3,4	+2,5	-23,1	42,6
Limburg	-0,5	+14,1	+21,7	+3,6	+2,9	-24,1	43,5
Noord-Brabant	-0,5	+9,7	+18,4	+4,3	+1,2	-22,0	41,1
Nederland	+0,0	+10,6	+21,3	+4,4	+1,5	-21,5	40,5

Bron: eigen berekeningen op basis van gegevens CBS

Het gemiddeld vermogen is in Zeeland het minst gedaald (elf procent) en het meest in Friesland en Flevoland (ruim dertig procent). In elke provincie zijn het aantal en het percentage huishoudens waar de hypotheekschuld van de eigen woning groter is dan de waarde van die woning sinds 2008 jaarlijks gestegen. Deze stijging is het grootst in Flevoland en het kleinst in Zeeland en Friesland.

Uit de tabelcijfers en de ontwikkelingen in figuur 2 blijkt dat in de provincies waar zowel de inkomens- als de vermogensverdeling schever is geworden sinds de crisis (Utrecht, Flevoland, Zuid-Holland, Noord-Holland, Zeeland, Gelderland en Groningen) de groei van zowel het besteedbaar inkomen als van het vermogen veelal het hoogst óf het laagst is. Het is ook de groep van provincies waarin de hoogste en laagste stijgingspercentages van de werkloosheid voorkomen, evenals van de groei van het percentage onder water staande eigen woningen. Daarnaast zijn dit de provincies waar het gemiddeld besteedbaar inkomen veelal tot het hoogste van Nederland behoort terwijl het gemiddelde vermogen tot het hoogste óf tot het laagste van Nederland behoort. De gemiddelde leeftijd van de bevolking ligt in vier van de zeven provincies onder het landelijk gemiddelde. Gelet op deze karakterisering van relatief vaak voorkomende hoogste of laagste groeipercen- tages rond besteedbaar inkomen, vermogen, werkloosheid en onder water staande eigen woningen lijkt het erop dat deze demografisch relatief jonge provincies met elkaar gemeen hebben dat zij vaak de meer extreme posities innemen bij de onderzochte indicatoren.

Friesland, Drenthe, Overijssel, Noord-Brabant en Limburg zijn de provincies waarin de inkomensverdeling iets minder scheef is geworden sinds de crisis, maar waar de vermogensverdeling schever is geworden. Het zijn de provincies waar de groei van besteedbaar inkomen, vermogen, werkloosheid en het aantal onder water staande eigen woningen veelal niet de extreme waarden betreft. Dit zijn vijf provincies waar het besteedbaar inkomen veelal relatief laag is en waar het vermogen rond het Nederlands gemiddelde ligt. In vier van de vijf provincies ligt de gemiddelde leeftijd boven het landelijke gemiddelde. Gelet op deze karakterisering van niet-extreem en gemiddeld, lijkt het erop dat dit een groep van provincies is die met elkaar gemeen hebben dat zij vaak middenposities innemen bij de onderzochte indicatoren. Het zijn veelal grensprovincies met een wat oudere bevolking.

CONCLUSIE

Deze studie bevestigt dat tijdens de meest recente crisis de vrij gelijke inkomensverdeling in Nederland amper is veranderd maar dat de vermogensongelijkheid sterk is toegenomen. Binnen zeven provincies wordt de inkomensongelijkheid iets groter, binnen vijf provincies wordt deze iets kleiner. Binnen elke provincie wordt de vermogensongelijkheid groter. Het lijkt erop dat er twee groepen provincies zijn. Er is een groep van veelal meer perifeer gelegen provincies met een veelal relatief oude bevolking waar de inkomensongelijkheid afneemt en de vermogensongelijkheid toeneemt. Deze provincies kenmerken zich veelal ook door een sterke mate van vergrijzing en wegtrekkende jongeren, en ze nemen bij veel van de onderzochte economische variabelen een midden-

positie in. Daarnaast is er een groep van provincies die hierbij een meer extreme positie innemen. Zij kennen veelal óf grote óf kleine veranderingen, dan wel de grootste en kleinste omvang van de onderzochte economische variabelen. Hier worden de inkomens- én de vermogensongelijkheid groter. Dit zijn veelal de Randstedelijke provincies die een relatief jonge bevolking kennen – vermoedelijk deels afkomstig uit de andere groep van provincies.

De vraag is niet alleen welke andere factoren dan de nu onderzochte bepalend zijn voor de verschillen in de ontwikkeling van de vermogens- en inkomensongelijkheid per provincie maar ook wat de gevolgen van deze verschillen zijn. Wij hebben hier de impact van enkele economische en demografische factoren in kaart gebracht. Verder onderzoek is nodig om na te gaan welke andere factoren een rol spelen – zoals tweeverdieners, opleidingsniveau, herkomstgroep, migratie, omvang huishouden of mate van stedelijkheid van de woonomgeving. Wellicht is het nog belangrijker om nader onderzoek te doen naar de gevolgen van de uiteenlopende inkomens- en vermogensongelijkheid voor de leefsituatie, het geluk en het welzijn van de inwoners van de provincies. Zal dan – ondanks dezelfde nationale wetgeving en maatschappelijke instituties – de omvang van maatschappelijke problemen als bijvoorbeeld fysieke en mentale gezondheid, kindersterfte, levensverwachting, criminaliteit, sociale mobiliteit, gevoeld onbehagen, onvoldoende opleiding, werkloosheid en onderling wantrouwen hetzelfde zijn als landelijk? Mogelijk is dit niet het geval. Provincies en gemeenten zouden dan hun maatschappelijke verantwoordelijkheid kunnen nemen om bij te dragen aan het duurzaam oplossen van deze problemen naar aanleiding van de specifieke inkomens- en vermogensongelijkheid in hun eigen provincie.

LITERATUUR

- Bavel, B. van, en W. Salverda (2014) *Vermogensongelijkheid in Nederland*. ESB, 99(4688), 392–395.
- Caminada, K., K. Goudswaard en M. Knoef (2014a) *Vermogen in Nederland gelijk verdeeld sinds eind negentiende eeuw*. *Me Judice*, 27 juni.
- Caminada, K., K. Goudswaard, J. Been en M. de Graaf-Zijl (2014b) *Een kwart eeuw inkomensongelijkheid in Nederland*. ESB, 99(4684), 276–279.
- CBS (2014) *Welvaart in Nederland. Inkomen, bestedingen en vermogen van huishoudens en personen*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Kremers, M., M. Bovens, E. Schrijvers en R. Went (red.) (2014) *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Piketty, T. (2014) *Kapitaal in de 21ste eeuw*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Pouwels-Urlings, N. en M. van den Brakel (2014) *Vermogensongelijkheid tijdens de crisis*. ESB, 99(4688), 396–398.
- Slot, F., M. de Graaf-Zijl en H. ter Rele (2014) *Beeld van ongelijkheid vertekend door inkomensmobiliteit*. ESB, 99(4699/4700), 754–757.
- Soede, A., S. Hoff en J. Kullberg (2014) *Kapitale tegenstellingen? De maatschappelijke betekenis van financiële ongelijkheid*. In: C. Vrooman, M. Gijsberts en J. Boelhouwer (red.), *Verskil in Nederland, Sociaal en Cultureel Rapport 2014*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 103–138.
- Wilkinson, R. en K. Pickett (2010) *The spirit level. Why equality is better for everyone*. Londen: Penguin Books.